

9-13 YOSHDAGI AQLI ZAIF BOLALARDA BOG'LANGAN NUTQNI SHAKLLANTIRISH ISHLAR TIZIMI

Xovodillayev Murodjon

Qo'qon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi.

Abdurazoqova D

Qo'qonDPI Maxsus pedagogika(logopediya) magistranti

Ortiqov Muhtorilla

Qo'qonDPI Maxsus pedagogika(logopediya) magistranti

Annatsiya: *Nutqni rivojlantirishdagi etakchi og'ishlar orasida nutq harakatlarining o'ziga xos buzilishi - nutq talaffuzi va tushunish mahsuli, xususan, fikrlashning operatsion tomonining o'ziga xos xususiyatlari (xotira) tufayli nutq harakatlarining murakkab multioperativ mazmunini saqlab qolish qiyinligi. diqqat). . Bu nutqni tushunish jarayonida ham, o'z nutqini qurishda ham bilvosita lingvistik elementlarning yo'qligi yoki noto'g'ri ishlatilishida ifodalanadi.*

Kalit so'z: *tilshunoslik, talaffuz, nutq, sensor.*

Nutqning rivojlanishi uning ijtimoiy vazifasi muloqot vositasiga aylangan paytdan boshlanadi, ya'ni bola o'ziga aytilayotgan nutqni tushuna boshlagan va undan o'z fikrini bildirishda foydalana boshlaganida, 8 oylik bo'lganida. Ma'lumki, bola farqlash asosida nutqning ritmik-tonal tarkibining elementar tushunchasini o'zlashtiradi,

Bu davr bola nutqning fonemik rivojlanishidan oldingi davr deb ataladi, chunki bola hali ham nutqda unga qaratilgan so'zlarni tovush bilan ajrata olmaydi. Fradkina tomonidan o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, so'zning tovush tarkibi o'zgarishi bilan, lekin uning ritmik-melodik tuzilishi saqlanib qolishi bilan, uning tushunchasi hali ham saqlanib qoladi, ammo 10-11 oylik yoshda sifat jihatidan boshqacha davr boshlanadi. bolaning rivojlanishi. so'zlarning tovush tarkibini idrok etish va farqlash asosida nutqni tushunish.

Bu bosqich Shvachkin fonemik nutq davri deb ataladi. Nutq tovushlari va shuning uchun so'zlar o'rtasidagi farq asta-sekin shakllanadi. Shvachkin. Ushbu jarayonning rivojlanishi uchun quyidagi ketma-ketlik o'rnatildi: birinchi navbatda, bola idrok etilgan nutq oqimidagi unli tovushlarni, keyin shovqinli va jarangli va hokazolarni ajrata boshlaydi. Nomlangan davr (11 oydan 1 yilgacha 10 oy -2 yil). passiv so'z boyligining ortishi va o'z nutqida so'zlarning paydo bo'lishi bilan tavsiflanadi.

Demak, so'z ma'nolarining o'zlashtirilishi analizatorlarning ma'lum funksional yetukligi va analizatorlararo shakllanishi bilan bog'liq. Biroq, bola tez orada nafaqat so'zning o'ziga xos ma'nosini, balki uning umumlashtiruvchi funktsiyasini ham egallaydi: so'z alohida individual ob'ekt bilan emas, balki alohida, individualdan mavhumlikni anglatuvchi ob'ektlarning butun sinfi bilan bog'lana boshlaydi. , ya'ni intellektual faoliyatning ma'lum darajada rivojlanishi.

L.S. Vygotskiy shu munosabat bilan ta'kidlaganidek, erta yoshda (taxminan 2 yoshda) sodir bo'lgan ma'lum bir daqiqada fikrlash va nutqning rivojlanishi alohida-alohida,

kesishgan, ularning rivojlanishida bir-biriga to'g'ri kelgan va xulq-atvorning mutlaqo yangi shaklini keltirib chiqargan, demak. odamlarga xos xususiyat. Bu burilish nuqtasi bo'lib, undan nutq intellektual, tafakkur nutqiga aylanadi. Bunday buzilgan bola so'z boyligini faol ravishda kengaytira boshlaydi, har bir yangi narsa haqida so'raydi: nima deyiladi. Bolaning o'zi so'zga muhtoj va ism va aloqa uchun xizmat qiladigan belgini faol ravishda o'zlashtirishga intiladi.

Bola, go'yo nutqning ramziy funktsiyasini kashf etadi. Mana shu paytdan boshlab bolaning so'z boyligining intensiv o'sishi boshlanadi. Nutqning barcha qismlari ushbu lug'atda ifodalangan bo'lib, uning mazmunida bola hayoti va faoliyatining turli sohalari haqida keng tushunchalar mavjud. Keyingi rivojlanish jarayonida bola nutqning bir qismi sifatida so'zning mavhum-leksik ma'nosini ham o'zlashtiradi. Savollarni bog'lash jarayonida maktabgacha yoshdagi bola so'zlarning ko'rsatilgan ma'nosini bilib oladi, kim? nima? u nima qilyapti? qaysi? bog'liq so'zlar bilan.

Va nihoyat, shuni ta'kidlash kerakki, butun maktabgacha yoshdagi bolada so'zning kontseptual korrelyatsiyasi rivojlanadi, ya'ni ma'lum bir so'z orqasida tushunchalar, bilimlar, assotsiativ aloqalar tizimi shakllanadi. So'zlarning ma'nolarini o'zlashtirish va passiv lug'atni kengaytirish. faol so'z boyligining o'sishiga qaraganda tezroq sodir bo'ladi, ayniqsa 2-2,5 yoshda.

Shunday qilib, 1,8-1,10 oyligida bola unga aytilgan elementar nutqni amalda tushunadi, faol nutq esa o'z rivojlanishida passivdan keskin orqada qoladi. Bu ko'p jihatdan so'zlarning ovozli tasvirlari (global bo'lsa ham) bu vaqtga qadar etarlicha shakllanganligi va ularning ovozli nutqda amalga oshirilishi nutq-motor analizatorining ma'lum funktsional etukligi bilan ta'minlanganligi bilan bog'liq. Shuningdek, Jukovaning ushbu sohadagi yutuqlari. bolalikdagi affektiv nutqni o'rganishni e'tiborsiz qoldirmaslik kerak.

Buni nutqni tushunishni shakllantirish darajalarining quyidagi jadvali eng aniq ko'rsatishi mumkin:

I LEVEL Bola kattalarning ovozini tinglaydi, intonatsiyaga etarlicha javob beradi, tanish ovozlarni taniydi. Bu daraja 3-6 oylilik sog'lom bolaga xosdir. II daraja Bola individual ko'rsatmalarni tushunadi va ba'zi og'zaki buyruqlarga bo'ysunadi ("onamni o'p", "dadam qayerda?", "Menga qalam bering", "yo'q", h.k.) (6-10 oy). III daraja Bola alohida ob'ektlarning nomini tushunadi (10-12 oy), ularning tasvirlarini taniydi (12-14 oy), syujetli rasmlarda taniydi (15-18 oy) IV daraja Bola turli vaziyatlarda harakat belgilarini tushunadi ("kim o'tirganini, kim uxlayotganini ko'rsat"); ikki bosqichli ko'rsatmalar ("oshxonaga boring va stakan olib keling"); tanish konkret vaziyatdagi predloglarning ma'nosi ("nima o'tiryapsiz?"). Sabab-ta'sir munosabatlarini o'rnatish bola uchun mavjud (2 yosh 6 oy). V daraja. Bola ko'rgazmali va ko'rgazmali yordamsiz o'qiladigan qisqa hikoyalar va ertaklarni tushunadi (2 yosh 6 oy -3 yosh). VI daraja Bola murakkab jumalarni tushunadi, predloglarning ma'lum, tanish vaziyatdan tashqaridagi ma'nolari (4 yoshgacha).

Aqli zaif bolalarda nutqning buzilishi M.E.Xvatsev, R.E. Levina, G.A. Gachet, E.F.Sobotovich, R.I.Lalaeva. Og'ir va o'rtacha aqliy zaif bolalarda L. nutqining buzilishi. M. Shipitsyn, A.R. Myuller, G.V. Tsikotto, E.M.Mastyukov va boshqalar. Ma'lumki, intellektual nuqson o'z-o'zini nutqni shakllantirish jarayonini to'xtatmaydi (nutq

mexanizmlari birlamchi zararlangan bolalarda kuzatadiganimizdan farqli o'laroq), lekin uni sekinlashtiradi va sifat jihatidan buzadi. Affektiv nutqning rivojlanishi faol nutqdan oldinda, ham so'zlar soni, ham vazifasi jihatidan. Og'ir va o'rtacha aqliy zaif bolalarda nutqni elementar tushunish hayotning 2-yilining oxiriga kelib mumkin bo'lishi xarakterlidir.

4-5 yoshga kelib, kattalar nutqidagi iboralarning 30% ga yaqinini 4-5 yoshli bolalar tushunmaydilar, qoida tariqasida, kattalar nutqida doimo uchraydigan yagona shaklda iboralarni tushunadilar. G.V. Gurevich, L.Z. Davidovich nutqni tushunish darajasini barcha bolalarda turli darajada mavjud bo'lgan hissiy rivojlanishning tarkibiy qismi sifatida ko'rib chiqishni taklif qildi, shuning uchun ular shartli ravishda bir nechta darajalarni ajratib ko'rsatishadi: 1-sonli hissiy rivojlanish darajasi - yaqin odamlarning nutqini eshitadigan va idrok etadigan bolalar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Maxsus psixologiya asoslari / Ed. L.V. Kuznetsova. Moskva: Akademiya, 2002. 480 P.
2. Parygin B. D. Ijtimoiy-psixologik nazariya asoslari. Moskva: Mysl nashriyoti, 1971, 256 p.
3. Pevzner M.S. Bolalar oligofrenik. Moskva: 1959. 205 p.
4. Daughter, Husanova Iroda Ulugbek. "LOGOPEDIC WORK WITH DYSARTHIC CHILDREN." Science Promotion 1.1 (2023): 117-122
5. Lazizbek Xaitov. (2020). Bo'lajak logopeda o'qituvchisining ijtimoiy-pedagogik kompetensiyasining mohiyati va tarkibi. Evropa ta'lim fanlari bo'yicha tadqiqot va mulohazalar jurnali,
6. Murodjon, Xovodillayev. "METHODS FOR THE FORMATION OF SPEECH IN MENTALLY RETARDED CHILDREN." Academia Repository 4.10 (2023): 332-335.
7. Xabibullo o'g'li, Xovodillayev Murodjon, and Komilov Otabek Iqboljon o'g'li. "ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNING ESHITISH IDROKINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI." Science Promotion 2.1 (2023): 28-34.
8. Rakhmonjonovna, Kabirova Zarnigor, Babayeva Azizabonu Hamidjonovna, and Ibrokhimova Sarvinoz Anvarjonovna. "TEACHING SPEECH FORMATION TO PRESCHOOL-AGE DYSARTIC CHILDREN." American Journal of Pedagogical and Educational Research 19 (2023): 52-55.
9. Azizabonu, Babayeva, and Kabirova Zarnigor. "METHODOLOGY FOR CHECKING THE SPEECH OF PRESCHOOL CHILDREN WITH MENTAL RETARDATION." American Journal of Pedagogical and Educational Research 19 (2023): 40-43.
10. Makhmudov, Khurshidjon, and Khovodillayev Murodjon. "THE IMPORTANCE OF INDEPENDENT ACTIVITY IN THE EFFECTIVE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS." American Journal of Pedagogical and Educational Research 19 (2023): 44-47.

11. Rakhmonjonovna, Kabirova Zarnigor, Havodullayev Murodjon, and Ibrokhimova Sarvinoz Anvarjonovna. "ORIGIN OF DYSLALIA AND WAYS OF ITS ELIMINATION." American Journal of Pedagogical and Educational Research 19 (2023): 48-51.

12. Rakhmonjonovna, Kabirova Zarnigor, and Babayeva Azizabonu Hamidjonovna. "USE OF WORD FORMATION MODELS IN DYSARTHIC CHILDREN." American Journal of Pedagogical and Educational Research 19 (2023): 61-64.

13. Murodjon, Khovodillayev, and Kabirova Zarnigor Rakhmonjonovna. "TECHNOLOGIES OF SPEECH FORMATION IN MENTALLY DEAD CHILDREN 9-13 YEARS OLD." American Journal of Pedagogical and Educational Research 19 (2023): 56-60.

14. Rustam, Khayitov Lazizbek, and Murodjon Khavodullayev. "DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL METHODOLOGICAL TRAINING OF FUTURE DEFECTOLOGISTS." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.11 (2023): 547-552.

15. Muradkhan, Khovadillayev. "DEVELOPMENT OF SPEECH IN MENTALLY RETARDED CHILDREN." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.11 (2023): 343-347.

15. Rustam, Khayitov Lazizbek, and Murodjon Khavodullayev. "DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL METHODOLOGICAL TRAINING OF FUTURE DEFECTOLOGISTS." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.11 (2023): 547-552.

16. Muradkhan, Khovadillayev. "DEVELOPMENT OF SPEECH IN MENTALLY RETARDED CHILDREN." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.11 (2023): 343-347.